

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

INNOVATIVE DEVELOPMENT AS A FACTOR OF INCREASING THE EFFICIENCY OF FIXED ASSETS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

УДК 631.11.005(477)

<https://doi.org/10.32843/bses.57-15>

Писаренко С.В.

к.с.-г.н., доцент кафедри підприємництва і права

Полтавська державна аграрна академія

Кацай С.А.

магістрант

Полтавська державна аграрна академія

Васильєва Ю.А.

магістрант

Полтавська державна аграрна академія

Pysarenko Svitlana

Poltava State Agrarian Academy

Katsay Serhii

Poltava State Agrarian Academy

Vasylijeva Iuliia

Poltava State Agrarian Academy

У статті розглянуто теоретичні аспекти зростання ефективності основних засобів сільськогосподарських підприємств в контексті їх інноваційного розвитку. Проаналізовано сучасний стан технічного забезпечення аграрного сектору та виявлено проблеми, що стримують модернізацію основних засобів агропідприємств. Відзначено, що суттєве подорожчання виробничих засобів, недосконалість кредитних, інвестиційних і лізингових механізмів їх придбання, диспаритет цін та інші чинники унеможливають інноваційний розвиток підприємств агропромислового комплексу. Обґрунтовано, що в сучасних умовах конкурентоспроможність аграріїв пов'язана з переорієнтацією на інноваційний шлях економічного розвитку через впровадження техніки нової генерації та нових технологій агровиробництва. Висвітлено особливості інноваційної діяльності та процесу впровадження інновацій у виробничу діяльність підприємств сільського господарства. Визначено пріоритетні напрями інноваційного розвитку основних засобів аграрних підприємств.

Ключові слова: основні засоби, ефективність використання, інноваційно-інвестиційний розвиток, аграрні підприємства, технологічна потреба, модернізація.

В статье рассмотрены теоретические аспекты роста эффективности основ-

ных средств сельскохозяйственных предприятий в контексте их инновационного развития. Проанализировано современное состояние технического обеспечения аграрного сектора и выявлены проблемы, сдерживающие модернизацию основных средств агропредприятий. Отмечено, что существенное подорожание производственных средств, несовершенство кредитных, инвестиционных и лизинговых механизмов их приобретения, диспаритет цен и другие факторы делают невозможным инновационное развитие предприятий агропромышленного комплекса. Обосновано, что в современных условиях конкурентоспособность аграриев связана с переориентацией на инновационный путь экономического развития через внедрения техники новой генерации и новых технологий агропроизводства. Освещены особенности инновационной деятельности и процесса внедрения инноваций в производственную деятельность предприятий сельского хозяйства. Определены приоритетные направления инновационного развития основных средств аграрных предприятий.

Ключевые слова: основные средства, эффективность использования, инновационно-инвестиционное развитие, аграрные предприятия, технологическая потребность, модернизация.

The article reveals the theoretical aspects of increasing the efficiency of fixed assets of agricultural enterprises in the context of their innovative development. The current state of technical support of the agricultural sector is analyzed and the problems hindering the modernization of fixed assets of agricultural enterprises are identified. It is justified that an important economic element that determines the indicators of efficiency, competitiveness and production capacity of the enterprise are the technical and technological condition of fixed assets. In modern conditions the competitiveness of farmers is inextricably linked to an innovative path of economic development through introduction of new generation equipment and technologies of agricultural production. Increasing the innovative level of basic means of production of the agricultural enterprises to an economically reasonable level and improving their structure will allow to update and modernize their material and technical base, considering the achievements of scientific and technological progress, to accelerate the solution of important tasks for further intensification of production, and as a result, to increase their efficiency. The peculiarities of innovative activity and the process of implementing innovations to the production activity of agricultural enterprises are highlighted. By applying innovations, agricultural enterprises gain competitive advantages and the opportunity to take a competitive position in the market. The article also determines the priority directions of innovative development of fixed assets of agricultural enterprises. It is also noted that a significant rise in the cost of production assets, imperfection of credit, investment and leasing mechanisms for their acquisition, price disparity and other factors make the innovative development of enterprises in the agro-industrial complex impossible. According to the results of the research, the following conclusion has been made: today's requirements imply that innovative activity of the enterprise is the basis for its strategic and long-term development.

Key words: fixed assets, efficiency of use, innovation and investment development, agricultural enterprises, technological needs, modernization.

Постановка проблеми. Перехід національних економік на інноваційний шлях розвитку є ключовою тенденцією сучасного світу. Інноваційна модель визначає якісно новий рівень економічного зростання, який супроводжується реорганізацією економіки на основі розвитку наукоємних технологій, впровадженням у виробництво прогресивних високотехнологічних процесів, розробленням та випуском нової конкурентоспроможної продукції. Застосування інновацій сприяє зростанню продуктивності праці, економії матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, збільшенню обсягів виробництва.

Проте несприятлива економічна ситуація та низькі інвестиційні можливості вітчизняних сільськогоспо-

дарських підприємств суттєво стримують розвиток інноваційних процесів у країні. Нині Україна посідає 69 місце за Індексом конкурентоспроможного зростання (Growth Competitiveness Index), 83 місце з 99 країн за Індексом технологічного розвитку рівня (Technology Index), 52 місце зі 134 країн у сфері формування факторів інноваційного розвитку, 65 місце за оснащеністю сучасними технологіями [1, с. 53]. Стійкі темпи економічного зростання підприємств галузі АПК та подолання кризових явищ значною мірою залежать від рівня інноваційного розвитку суб'єктів підприємницької діяльності. Вимоги сьогодення передбачають, що інноваційна активність підприємства є основою його стратегічного та перспективного

розвитку. При цьому першочергового значення набуває підвищення рівня забезпечення агропідприємств основними засобами. Застосовуючи інновації, підприємства отримують конкурентні переваги та можливість зайняти належну позицію на ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у розвиток теорії, методології та практики інноваційного розвитку агропромислового комплексу як складної та багатоаспектної проблеми здійснили В.Г. Андрійчук, В.М. Геєць, П.М. Макаренко, М.Й. Малік, Г.М. Підлісецький, В.В. Россоха, П.Т. Саблук, В.П. Ситник та інші вчені. Проблеми ефективного використання й відтворення ресурсного потенціалу аграрних підприємств, формування механізмів управління їх інноваційною діяльністю та забезпечення конкурентоспроможності на основі впровадження інновацій є предметом досліджень В.Г. Грановської, О.В. Захарчука, Ю.О. Лупенка, М.Г. Михайлова, М.М. Могилової, Є.С. Подакова, В.В. Харченко та інших науковців. Водночас питання інноваційного розвитку як фактору підвищення ефективності використання основних засобів аграрних підприємств залишається актуальним і потребує поглибленого вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану основних засобів аграрних підприємств та виявлення напрямів підвищення ефективності їх використання в контексті інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Інноваційна діяльність в аграрному секторі має певні особливості, пов'язані з його специфікою. Вони визначаються сезонністю сільськогосподарської праці, залежністю від природних і кліматичних умов, підвищеними ризиками, різними технологіями виробництва продукції рослинництва й тваринництва. Інноваційний процес у сільському господарстві порівняно з іншими галузями характеризується тривалішим розривом у часі між створенням нових розробок та їх масовим освоєнням. Зі впровадженням новацій у галузь види продукції, як правило, не змінюються, а тільки набувають покращених властивостей.

Важливим економічним елементом, що обумовлює показники ефективності функціонування, конкурентоспроможності та виробничої потужності підприємства, є техніко-технологічний стан основних засобів. Від рівня забезпеченості підприємств основними засобами залежить впровадження інтенсивних та індустріальних технологій сільськогосподарського виробництва. Поняття «основні засоби» включає матеріальні активи, які підприємство утримує задля використання їх у процесі виробництва. Основні засоби сільськогосподарського призначення залежно від їх виду відносять до нерухомого й рухомого сільськогосподарського майна. До нерухомого майна у матеріальній формі відносять основні засоби, які є земельними поліпшеннями у вигляді меліоративних споруд, будівель і споруд

(для утримання худоби та птиці, зберігання врожаю, сільськогосподарської техніки тощо), передавальних пристроїв. Основними засобами, що є рухомим майном у матеріальній формі, є сільськогосподарська техніка (трактори, машини для обробітку ґрунту, внесення добрив, доїльні установки, інші види), транспортні засоби (вантажні, спеціальні й легкові автомобілі, причепа і напівпричепа тощо) та інші рухомі речі довгострокового використання. Основні засоби можна оцінювати як окремо, так і у складі цілісних майнових комплексів та агробізнесу [2].

Забезпеченість технікою в розрахунку на 100 га посівів зернових, зернобобових та технічних культур в Україні приблизно в 10–12 разів нижче, ніж у фермерських господарствах західноєвропейських держав. Ступінь щорічного зношення основних засобів у десять разів перевищує їхнє оновлення, близько 85% основних видів техніки експлуатуються понад амортизаційного строку, майже дві третини техніки має вік 20 років і більше. Високий ступінь зносу основних засобів викликає значні витрати на їх утримання й ремонт та негативно впливає на рівень прибутку підприємств агропромислового комплексу і, як наслідок, на можливості фінансування інноваційних проєктів [3, с. 94].

Вартість основних засобів аграрних підприємств України становить 73,5 млрд. грн. Найбільшу частку в їх структурі складають будинки, споруди й передавальні пристрої (41,5%), машини й обладнання як їх активні частини, що мають тенденцію до збільшення (38,2%). Однак більшість вітчизняних аграрних підприємств характеризуються низьким рівнем технічного забезпечення, який у різних галузях сільського господарства складає 45–65% від рівня нормативної потреби. Зокрема, парк тракторів становить 33,3% від потреби галузі, зернозбиральних комбайнів – 38,7%, кормозбиральних комбайнів – 75,0%, косарок – 66,1%, преспідбирачів – 85,2%, жаток – 39,5%, плугів – 37,2%, сівалок – 38,3%. За іншими видами техніки ступінь забезпеченості потреб коливається в межах від 35% до 60%, зношеність наявної техніки становить близько 90% [4].

Через фізичне зношення й технічні несправності щорічно не використовується майже третина наявної техніки, що призводить до збільшення на неї навантаження, а також строків виконання всього комплексу робіт. За підрахунками експертів, в Україні на один трактор припадають 125 га ріллі, тоді як у Німеччині – 6 га, у Польщі – 9,4 га, у Франції – 13 га, у США – 29 га. Причому протягом останніх 20 років навантаження на одну машину в цих країнах майже не змінювалося, що пояснюється своєчасним відтворенням технічних засобів [5, с. 78].

Відсутність конкурентоспроможного вітчизняного машинобудування привела до заповнення понад 50% українського ринку імпортною технікою, постачання якої за останні роки за окремими видами машин зросло в 1,8–2 рази. Це практично

поставило вітчизняні агропідприємства у залежність від зарубіжних виробників. Сьогодні лише агрохолдинги та потужні сільськогосподарські підприємства можуть забезпечити виконання виробничих процесів високопродуктивними та якісними машинами й устаткуванням, зокрема імпортними. Саме вони входять до числа тих 10–15% сільськогосподарських товаровиробників, що використовують високоефективні ресурсозберігаючі технології.

Задля розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо поліпшення технічного забезпечення основних засобів сільськогосподарських підприємств Національним науковим центром «Інститут аграрної економіки» було проведено низку досліджень, які визначали потреби агропідприємств в основних засобах на основі даних про перспективні площі посіву культур, їх урожайність, поголів'я тварин та їх продуктивність, обсяги виробництва різних видів продукції тощо (табл. 1).

Статистичні матеріали засвідчують, що фондозабезпечення господарств аграрного підприємницького сектору значно відстає від зарубіжних країн. Наприклад, у середньостатистичних господарствах Німеччини на 1 га сільгоспугідь припадає в 11–12 разів більше основних засобів, ніж в аграрних підприємствах України. Забезпеченість сільського господарства основними засобами сьогодні не відповідає не лише інноваційному напрямку розвитку аграрної сфери, але й простому відтворенню основного капіталу. Зокрема, у 2018 р. в агропідприємствах фактична наявність основних засобів в розрахунку на 1 га угідь становила лише близько 20% від їх нормативної потреби [6, с. 97].

Вчені називають різні причини, які стримують розвиток основних засобів аграрних підприємств, передусім середніх та малих форм господарювання. Проте практично однотайно вони стверджують, що визначальним чинником є диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та промис-

лові виробі упродовж усього трансформаційного періоду. За останні 20 років зростання цін на сільськогосподарську техніку над цінами на галузеву продукцію становило 10% щорічно. Суттєве збільшення вартості будівельно-монтажних робіт в аграрному секторі привело до акумульованого диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію у 3,2 рази. Суттєве скорочення фінансування програм державної підтримки техніко-технологічного переоснащення в сільському господарстві призвело до зменшення вартісних обсягів та питомої ваги закупівлі аграріями галузевих технічних засобів вітчизняного виробництва [7, с. 21].

На думку експертів, для підвищення рівня капіталізації підприємств необхідно провести модернізацію основних засобів, відновити втрачений технічний потенціал для його подальшого розвитку, впровадити досягнення науково-технічного прогресу відповідно до сучасних вимог конкурентоспроможного виробництва.

Першочерговими кроками у цьому напрямі мають стати зниження питомої енергоємності та металомісткості виробництва агропродукції до рівня провідних країн світу, систематизація пропозицій щодо невідкладних заходів державної підтримки впровадження пріоритетних технологій та технічних засобів, розроблення стратегії стимулювання інвестицій у розвиток вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу, а також розвиток форм і механізмів державного сприяння техніко-технологічному оновленню та інноваційному розвитку агропромислового виробництва.

В умовах обмеженості виробничих ресурсів активізація інноваційної складової частини основних засобів сільськогосподарських підприємств має забезпечуватися щодо трансферу (переміщення) нових технологій у землеробство, нових способів виконання виробничих процесів, оновлення й зміцнення матеріально-технічної бази, використання

Таблиця 1

Потреба в основних засобах для виробництва сільськогосподарської продукції на період до 2020 і 2025 рр., млрд. грн.

Основні засоби	Нормативна потреба в основних виробничих засобах за категоріями господарств					
	сільськогосподарські підприємства		домогосподарства в сільській місцевості		усі категорії господарств	
	2020 р.	2025 р.	2020 р.	2025 р.	2020 р.	2025 р.
Будівлі, споруди, передавальні пристрої	382,6	488,3	157,8	201,4	540,4	689,7
Машини та обладнання	272,1	347,2	112,2	143,2	384,3	517,4
Транспортні засоби	59,5	76,0	24,5	31,3	84,0	107,3
Робоча й продуктивна худоба	41,6	53,2	17,2	21,9	58,8	75,1
Багаторічні насадження	8,5	10,9	3,5	4,5	12,0	15,4
Вимірювальні прилади, інвентар, інструменти	85,9	109,5	35,5	45,3	121,4	154,8
Усього	850,2	1085,1	350,7	447,6	1200,9	1532,7

Джерело: побудовано на основі [5, с. 75]

нових видів матеріальних ресурсів (альтернативне паливо, високоякісне насіння тощо).

За нинішнього рівня технічного забезпечення аграрних підприємств економічно потужним господарствам із великими обсягами робіт доцільно комплектувати машинно-тракторний парк з урахуванням власних можливостей, а економічно слабким господарствам із невеликими обсягами робіт слід кооперуватися для закупівлі техніки й використовувати її на міжгосподарській основі.

Важливим фактором розвитку інноваційної інфраструктури аграрної сфери є створення нових науково-технологічних структур технопаркового типу, де можуть впроваджуватися в практику прикладні та фундаментальні наукові дослідження, створюватися сприятливі умови для реалізації процесу освоєння нових ідей та винаходів. В Україні створено 16 технопарків, з яких реально діють тільки чотири [9].

У державній політиці пріоритетною зараз має стати конструктивність у вирішенні проблем зі впровадженням у вітчизняну економіку нових методів оновлення матеріально-технічної бази, до яких належить лізинг. Для широкого впровадження лізингових відносин у галузь АПК потрібно розробити такий інвестиційний режим, який би включав податкові пільги для сільського господарства, яке відчуває нагальну потребу в інвестиційних ресурсах.

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнення вищевикладеного дає змогу зробити висновок, що збільшення оснащеності сільського господарства основними засобами до економічно обґрунтованого рівня, вдосконалення їх видового складу й структури дадуть змогу оновляти та модернізувати матеріально-технічну базу сільськогосподарських підприємств з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу. Результативність виробництва та функціонування сільськогосподарського підприємства, можливості розширеного відтворення аграрного сектору залежать не тільки від приросту основних виробничих засобів, але й від рівня ефективності їх використання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Подаков Є.С., Савченко М.В. Інвестиційно-інноваційна діяльність аграрних підприємств України як передумова підвищення їх конкурентоспроможності на світовому ринку. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2017. № 2(38). С. 50–54.
2. Моголова М.М. Основні засоби сільськогосподарських підприємств: стан, оцінка, відтворення : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 404 с.
3. Захарчук О.В. Проблеми матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств України. *Економіка АПК*. 2014. № 7. С. 92–99.
4. Михайлов М.Г. Інноваційно-інвестиційний розвиток матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2018. 334 с.
5. Захарчук О.В. Матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств України та їх модернізація. *Економіка АПК*. 2016. № 7. С. 72–79.

6. Дивнич О.Д., Дивнич А.В., Статівка Д.І. Технічне забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції підприємств України. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 5. С. 95–99.

7. Самойлик Ю.В. Матеріально-технічне забезпечення АПК: тенденції, механізми, перспективи. *Економіка і регіон*. 2014. № 4. С. 17–22.

8. Харченко В.В. Інноваційно-інвестиційне забезпечення формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств : монографія. Київ : ЦП «Компринт», 2015. 264 с.

9. Уханова І.О. Розвиток та функціонування технопарків: світовий досвід та специфіка в Україні : монографія. Одеса : ОНЕУ, 2012. 131 с.

REFERENCES:

1. Podakov Ye.S., Savchenko M.V. (2017) Investytsiino-innovatsiina diialnost ahrarnykh pidpriemstv Ukrainy yak peredumova pidvyshchennia yikh konkurentospromozhnosti na svitovomu rynku [Investment and innovation activities of agrarian enterprises of Ukraine as a prerequisite for raising their competitiveness in the world market]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no. 2(38), pp. 50–54.
2. Mogylova M.M. (2016) Osnovni zasoby silskohospodarskykh pidpriemstv: stan, otsinka, vidtvorennia [Fixed assets of agricultural enterprises: state, evaluation, reproduction]. Kyiv: NNTs "IAE". (in Ukrainian)
3. Zakharchuk O.V. (2014) Problemy materialno-tekhnichnoho zabezpechennia silskohospodarskykh pidpriemstv Ukrainy [Problems of logistical support of agricultural enterprises of Ukraine]. *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 92–99.
4. Mykhailov M.H. (2018) Innovatsiino-investytsiinyi rozvytok materialno-tekhnichnoi bazy ahrarnykh pidpriemstv [Innovation and investment development of the material and technical base of agricultural enterprises]. Kyiv: NNTs "IAE". (in Ukrainian)
5. Zaharchuk O.V. (2016) Materialno-tehnichne zabezpechennia sil'skohospodarskykh pidpriemstv ta ykh modernizaciya [Logistical support of agricultural enterprises of Ukraine and their modernization]. *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 72–79.
6. Dyvnych O.D., Dyvnych A.V. and Stativka D.I. (2016) Tekhnichne zabezpechennia vyrobnytstva silskohospodarskoi produktsii pidpriemstv Ukrainy [Technical provision of manufacturing agricultural products by enterprises of Ukraine]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, no. 5, pp. 95–99.
7. Samoilyk Yu.V. (2014) Materialno-tehnichne zabezpechennia APK: tendentsii, mekhanizmy, perspektyvy [Logistic support of AIS: trends, mechanisms and prospects]. *Ekonomika i rehion*, no. 4, pp. 17–22.
8. Kharchenko V.V., Kharchenko H.A. (2015) *Innovatsiino-investytsiine zabezpechennia formuvannia resursnoho potentsialu sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv* [Innovation and investment ensure of the formation of resource potential of agricultural enterprises]. Kyiv: Komprint. (in Ukrainian)
9. Ukhanova I.O. (2012) *Rozvytok ta funktsionuvannia tekhnoparkiv: svitovi dosvid ta spetsyfika v Ukraini* [Development and functioning of technology parks: world experience and specificity in Ukraine]. Odessa: ONEU. (in Ukrainian)